

Facebook Zorbalığı ve Mağduriyeti Ölçeklerinin Türkçeye Uyarlanması

Şirin KÜÇÜK¹, İsmail ŞAHİN²

ÖZ

Bu araştırmanın amacı Kwan ve Skoric (2013) tarafından geliştirilen *Facebook Mağduriyeti Ölçeği (Facebook Victimization Scale)* ile *Facebook Zorbalığı Ölçeği'nin (Facebook Bullying Scale)* Türkçeye uyarlanmasıdır. Ölçekleri uyarlama çalışmaları, çeviri yapılması, uzman görüşü alınması, geçerlik ve güvenilirliğin test edilmesi olmak üzere üç aşamada yürütülmüştür. Uyarlama çalışmaları çerçevesinde öncelikle ölçeklerin maddeleri araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiş, dokuz uzmandan görüş alınmış ve çeviri görüşler doğrultusunda değiştirilmiştir. Türkçe ve İngilizce formlar arasındaki dil eşdeğerliğini incelemek amacıyla bu formlar İngilizce öğretmenliği 4. sınıfta öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulmuştur. İngilizce ve Türkçe formlar arasındaki dil eşdeğerliği yüksek bulunarak, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Yapı geçerliliğini sağlamak amacıyla açılımlı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Sonuçlar, ölçeklerin Türkçe formunun bu araştırma grubu için geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Facebook zorbalığı, Facebook mağduriyeti, ölçek uyarlama.

Adaptation of Facebook Victimization and Bullying Scales to Turkish

ABSTRACT

The purpose of this study was to adapt the *Facebook Victimization and Facebook Bullying Scales* for Turkish-language use which were developed by Kwan and Skoric (2013). This study was conducted in three phases: (a) translation, (b) expert review, (c) validity and reliability of the scales. In order to adapt the scales, scale items were translated to Turkish by the researcher. Then, translation form was further developed by consulting nine experts. To examine language equivalence, both Turkish and original versions of the scales were administered to senior university students studying English-language education. Since the questionnaires have high levels of language equivalence, validity and reliability studies were conducted. To determine construct validity, exploratory and confirmatory factor analyses were employed. Results demonstrate that the Turkish version of the scale is a valid and reliable measurement.

Keywords: Facebook bullying, Facebook victimization, survey adaptation.

GİRİŞ

Zorbalık, çocuklar ve gençlerin sergiledikleri saldırgan davranışlar arasında yer alan bir kavramdır. Ancak, herhangi bir davranışın zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için o davranışın sadece saldırganlık içermesi yeterli değildir

¹ Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, sirinkucuk@gmail.com
Doktora Öğr., Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

² Doç.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, ismailisah@gmail.com

(Arıca, Kınay, & Tanrikulu, 2012). Zorbalıktan söz edebilmek için (1) kurbanın sürekli olarak bir veya daha fazla kişi tarafından olumsuz davranışlara (fiziksel saldırı, isim takmak ve dedikodu yaymak vb.) maruz kalması (2) kurbanın kendini fiziksel ve duygusal açıdan savunabilme gücünden yoksun olması gibi koşulların gerçekleşmiş olması gereklidir (Ma, Phelps, Lerner, & Lerner, 2009).

Björkqvist (1994) zorbalığın fiziksel, sözel ve sosyal izolasyon olmak üzere doğrudan ve dolaylı olarak gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Doğrudan olarak gerçekleşen fiziksel zorbalık, vurmak, tekmelemek, eşyalarını almak gibi davranışları içerirken, sözel zorbalık ise tehdit etmek, alay etmek, isim takmak ve küçük düşürücü sözler söylemek gibi davranışlardan oluşmaktadır (Kwan & Skoric, 2013; Woods & Wolke, 2004). Dolaylı olarak gerçekleşen sosyal izolasyon ise kurbanı sosyal çevrenin dışında bırakma ve hakkında asılsız dedikodu yayma gibi davranışları içermektedir (Woods & Wolke, 2004).

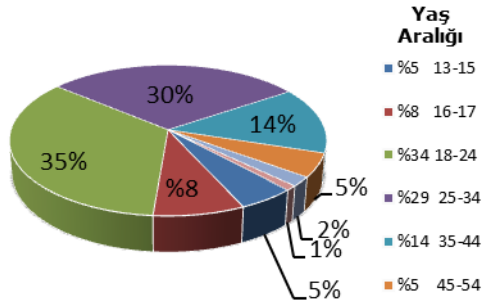
Günümüzde hızla gelişen internet, sosyal medya ve cep telefonu gibi teknolojiler geleneksel zorbalık kavramının siber ortamlarda yaşanmasına olanak sağlamıştır. Teknolojinin sağladığı birine kolayca ulaşma, onu takip etme, özel bilgilerini ele geçirme gibi imkânlar geleneksel zorbalık kavramının genişletilerek siber zorbalık kavramının doğmasına neden olmuştur. Siberzorbalık, geleneksel zorbalığın bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla meydana gelmiş halidir (Kwan & Skoric, 2013). Hinduja ve Patchin (2007, s.90) siber zorbalığı “İnternet temelli iletişim araçlarının ısrarlı ve sürekli olarak başkalarına zarar vermek amacıyla kullanılması” olarak tanımlamıştır. Siber zorbalık deneyimi olan gençlerle yapılan çalışmada, gençlerin çoğunluğu, kurban üzerinde siber zorbalığın geleneksel zorbalık ile eşit veya daha ciddi etkileri olduğunu düşünmektedir (Kapatzia & Sygkollitou, 2007). Siber zorbalık ile geleneksel zorbalık arasında bulunan farklardan bazıları şunlardır; (1) siber zorbalık yapan kişilerin kimlikleri genel olarak belli değildir, (2) siber zorbanın fiziksel özelliği önemli değildir, zorba mağdurdan daha güçsüz olabilir, (3) siber zorba, kısa zamanda birçok kişiye ulaşabilmektedir, mağdur nerede olursa olsun kolayca iletişim kurabilmektedir (Erdur-Baker, 2010; Eroğlu & Peker, 2011).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde siber zorbalığın oldukça yaygın bir sorun olduğu görülmektedir. Patchin ve Hinduja (2006) 18 yaş altında 384 kişi ile yaptıkları çalışmada, yaklaşık olarak gençlerin % 30' unun siber zorbalık mağduru olduğunu, % 11'inin siber zorba olduğunu ve % 47'sinin ise siber zorbalığa tanık olduğunu belirtmiştir. Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından 14-19 yaş aralığında ki 228 lise öğrencisi ile yapılan çalışmada, siber zorbalık yapma oranının %28, maruz kalma oranının ise %30 olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte yapılan çalışmalar, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha siber zorba olduğunu göstermektedir (Arıca, 2009; Erdur-Baker, 2010; Li, 2006). Li (2007) yedinci sınıfta öğrenim gören 177 kişi ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin %22.7'sinin e-posta, %36.4'nün sohbet odaları, %40.9'unun ise birçok iletişim araçları yoluyla siber mağdur olduğunu ortaya koymuştur. Siber zorba olduklarını belirten öğrencilerin ise %9.1'i e-postayı, %36.4'ü sohbet

odalarını, %54.5 ise diğer iletişim araçlarını kullanarak zorbalık yaptıklarını ifade etmişlerdir. Farklı lise türlerinde öğrenim gören 12 kişi ile yapılan nitel bir çalışmada ise farklı açılardan siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin kendilerinin de siber zorba davranışlarda buldukları görülmüştür (Şahin, Sarı, Özer, & Er, 2010).

Sosyal ağlar, siber zorbalığın gerçekleştiği en önemli çevrimiçi ortamlardır. İnternette meydana gelen büyük gelişmeler ve sürekli değişen teknolojilerle birlikte günlük hayatımızın bir parçası haline gelen ve her gün milyonlarca insanın düzenli olarak ziyaret ettiği sosyal ağ siteleri ortaya çıkmıştır. Sosyal ağ siteleri ile bireylerin iletişimleri, etkileşimleri, paylaşımları, öğrenme biçimleri ve işbirlikli çalışmaları yeniden şekillenmiştir (Demirer, Bozoglan, & Sahin, 2013; Küçük, 2012). Sosyal ağ siteleri, bireylerin genel bir amaç doğrultusunda birbiriyle etkileşimde olmasını ve görüşlerini paylaşmasını kolaylaştıran, internet üzerinde oluşturulmuş topluluk biçimleri olarak tanımlanmıştır (Mahajan, 2009; Murray, 2008). İlk sosyal ağ, 1997’de kurulan SixDegrees olarak bilinmektedir. 2000’ li yıllarda sosyal sitelerin ve kullanıcılarının sayısı oldukça artış göstermiştir. Geçtiğimiz yıllarda, Facebook, Twitter, Linkendln, hi5, Friendster, Orkut, MySpace, Ning, Qzone, Habbo ve Flickr vb. gibi birçok farklı sosyal ağ ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise tüm dünyada kullanımı en yaygın olan sosyal ağın Facebook olduğu belirlenmiştir (Çelen, Çelik, & Seferoğlu, 2011; Toprak vd., 2009).

Facebook, kullanıcıların farklı izin seviyelerinde özel veya herkese açık profiller ile birbirlerine bağlanmasını, topluluklar oluşturmasını ve bilgi paylaşımlarında bulunmasını sağlayan çevrimiçi sosyal ağ yazılımıdır (Gonzales & Vodicka, 2010; Akt: Gülbahar, Kalelioğlu & Madran, 2010). 2011 yılında kullanıcı sayısı, 500 milyonun üzerinde olan Facebook (Öztürk, 2011); 2012 yılında ise kullanıcı sayısı 860 milyonun üzerine çıkmıştır (Socialbakers, 2012). Buna bağlı olarak Facebook kullanıcı sayısında bir yıl içerisinde %72’lik bir büyüme gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye, 32 milyonun üzerindeki kullanıcı sayısı ile dünyada Facebook kullanımının en yüksek olduğu 6. ülkedir. Türkiye’ de Facebook kullanıcılarının yaşa göre dağılımı Şekil 1 ile gösterilmiştir (Socialbakers, 2013).

Şekil 1. Facebook Kullanıcılarının Yaşlara Göre Dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde, Türkiye'nin %35'ini 18-24 yaş arası 10 milyonun üzerinde genç Facebook kullanıcısının oluşturduğu görülmektedir. Madge, Meek, Wellens ve Hooley (2009) yaptıkları araştırmada İngiltere'deki üniversite öğrencilerinin %95'inin düzenli olarak Facebook kullandığını ortaya koymuştur. Karakuş ve Varol (2012) ise Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin %52'sinin interneti sosyal ağlara bağlanmak amacıyla kullandığını ifade etmiştir. Bu kadar hızla yayılan sosyal ağları kullanmaları ve kişisel bilgilerini herkese görünür şekilde açıkça paylaşmada bulunmaları gençlerin olumsuz davranışlarının artmasına neden olmaktadır (Arıca vd., 2012). Siber zorbalık ve siber mağduriyet, en çok bir sosyal paylaşım sitesi olan Facebook üzerinden yaşanmaktadır (Özdemir & Akar, 2011). Facebook, kullanıcıların birbirlerinin profil sayfalarına yorum yapmasına, özel mesajlar göndermesine, arkadaşlarının iletilerine yorum yapmasına, fotoğraf ve video yüklemesine, grup aktiviteleri organize etmesine ve ilgi alanındaki gruplara katılmasına imkan vermektedir. Bireylerin kolayca sosyal etkileşim içinde olmasını sağlayan Facebook aynı zamanda bir siber zorbalık aracı olarak da kullanılmaktadır (Kwan & Skoric, 2013). Facebook üzerinden başkalarına tehditkâr, karalayıcı mesajlar göndermek, küçük düşürücü resim ve videolar yüklemek gibi siber zorbalık davranışları kolayca yapılabilir (Patchin & Hinduja, 2010). Sheldon (2008) Facebook hesabı bulunan 172 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada, gençlerin sosyal ağları arkadaş bulma, mesajlaşma, veri paylaşma gibi amaçlarla kullandıklarını ancak bazen bazı kişilerce rahatsız edildiklerini (tanışma isteği; resim, video yayınlama; reklam gönderme gibi) ve bu durumun onlarda iletişimde isteksizliğine yol açtığını ortaya koymuştur (Şahin vd., 2010). Dünyada hızla gelişen ve gençler arasında çok popüler olan Facebook, bireylerin siber zorbalığa uğradıkları veya siber mağdur oldukları bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle Türkiye'deki araştırmalarda bu konuya yönelik bir ölçeğin bulunmaması nedeniyle gençlerin bir sosyal ağ sitesi olan Facebook üzerinden yaşadıkları zorbalığı ve mağduriyeti ölçen bir ölçeğin alana kazandırılması önemli görülmektedir. Bu araştırmanın amacı, Facebook Zorbalığı ve Mağduriyeti Ölçeklerinin Türkçeye uyarlanarak, bu ölçeklerin geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesidir (Ek 1 ve Ek 2).

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 5 farklı lisede öğrenim gören ve araştırmaya gönüllü olarak katılan toplam 1078 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin 277'si kız (% 25.7), 801'u erkektir (% 74.3). 15 yaşındaki öğrenci sayısı 214 (%19.8), 16 yaşındaki öğrenci sayısı 356 (%33), 17 yaşındaki öğrenci sayısı 285 (%26.5) ve 18 yaşındaki öğrenci sayısı 223' tür (% 20.7).

Veri Toplama Araçları

Facebook Mağduriyeti Ölçeği (Facebook Victimization Scale) ve Facebook Zorbalığı Ölçeği (Facebook Bullying Scale) Kwan ve Skoric tarafından 2013 yılında geliştirilmiştir. Bu ölçekler, Cassidy, Jackson, ve Brown (2009) ile

Patchin ve Hinduja' nın (2010) çalışmalarında siber zorba davranışları ölçmek amacıyla kullandıkları ölçekler temel alınarak geliştirilmiştir. Facebook Zorbalığı Ölçeği 18 maddeden, Facebook Mağduriyeti Ölçeği ise 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeklerde yer alan maddeler için 6' lı Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme "Asla (1), 1 defa (2), 2-4 defa (3), 5-7 defa (4), 8-10 defa (5), 10 defadan fazla (6)" şeklinde oluşturulmuştur. Orijinal ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, 13-17 yaşları arasında Singapur da bulunan iki ortaokulda öğrenim gören 1579 öğrenciden elde edilen veriler ile gerçekleştirilmiştir.

İşlemler

Ölçeklerin Türkçeye uyarlama çalışmaları çerçevesinde, ölçekler ilk olarak araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yapılan çeviriden sonra özgün madde, çevrilen madde ve yapılacak öneriyi içeren bir yapı şekline çevrilen ölçekler, uzmanlara görüş almak için dağıtılmıştır. Uzman görüşü için İngilizce (2), Türkçe (1), Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri (BÖTE) (3), Ölçme Değerlendirme (1) ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (2) alanında çalışan akademisyenlere başvurulmuştur. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmış ve Türkçe ölçeklere son hali verilmiştir. Bu işlemin ardından özgün ölçekler ile Türkçe ölçekler arasındaki eşdeğerliğin kontrolü için İngilizce ve Türkçe formlar İngilizce öğretmenliği 4. sınıfta öğrenim gören 54 öğrenciye uygulanmıştır. *Facebook Mağduriyeti Ölçeği*'nin İngilizce ve Türkçe formlarından elde edilen puanlar arasında hesaplanan korelasyon katsayısı 0.98 olarak bulunmuştur. *Facebook Zorbalığı Ölçeği*'nin ise İngilizce ve Türkçe formlarından elde edilen puanlar arasında hesaplanan korelasyon katsayısı 0.99 olarak bulunmuştur. Bu yüzden, Türkçe formlar, özgün form ile eşdeğer kabul edilmiştir.

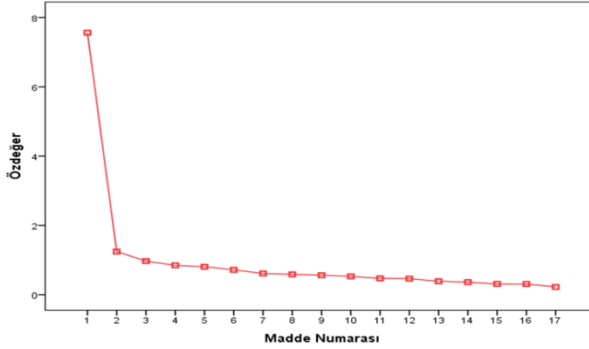
Orijinal ölçeklerde yapı geçerliliğini sağlamak için maddeler açımlayıcı veya doğrulayıcı faktör analizlerine tabi tutulmamıştır. Bu sebeple, ölçeklerin Türkçeye uyarlamasının yapıldığı bu çalışmada, lisede öğrenim gören 212 öğrenciden elde edilen verilerle açımlayıcı faktör analizi, 866 lise öğrencisinden elde edilen verilerle ise doğrulayıcı faktör analizi yapılarak ölçeklerin yapı geçerliliği test edilmiştir. Ayrıca, ölçeklerin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları hesaplanarak güvenilirlik analizi yapılmıştır. Facebook Mağduriyeti Ölçeği'nin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .91, Facebook Zorbalığı Ölçeği'nin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ise .94 olarak bulunmuştur.

BULGULAR

Ölçekler uyarlanırken, ölçeklerin nasıl bir yapı göstereceğini incelemek için açımlayıcı faktör analizi, ölçeklerin yapısının toplanan verilerle olan uyumunu incelemek için ise doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır.

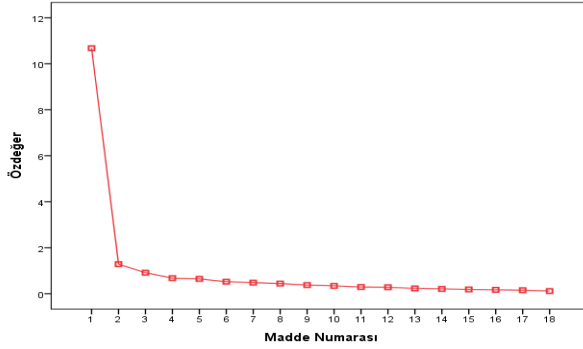
Açımlayıcı Faktör Analizine Yönelik Bulgular

Facebook Zorbalığı ve Mağduriyeti Ölçeklerinin öğrencilerden elde edilen verilerle faktör çözümlemesine uygun olup olmadığı, KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) katsayısı ile incelenmiştir. Facebook Mağduriyeti Ölçeği için KMO değeri .93, Facebook Zorbalığı Ölçeği için KMO değeri ise .94 olarak bulunmuştur. Bu değerlerin .60'dan büyük olması nedeniyle faktör analizi yapılabileceği sonucuna varılmıştır (Büyüköztürk, 2012; Sen & Yesilyurt, 2014). Faktör analizi sonucunda Facebook Mağduriyeti Ölçeği'nde 1'den büyük olan 2 tane öz değer (eigenvalue) ortaya çıkmıştır. Çizgi grafiğinde ilk ani değişiklik (Şekil 2), birinci faktörde olmuştur. Birinci faktörün öz değeri 7.561 (%44.4), ikinci faktörün 1.246 (%7.3)' dir. Ayrıca birinci faktörün öz değeri ile ikinci faktörün öz değeri arasında yaklaşık 6 kattan daha fazla fark görüldüğü için ölçek tek boyutlu bir yapı göstermektedir.

Şekil 2. Facebook Mağduriyeti Ölçeği için Çizgi Grafiği

Facebook Zorbalığı Ölçeği'nde ise 1'den büyük olan 2 tane öz değer (eigenvalue) ortaya çıkmıştır. Çizgi grafiğinde ilk ani değişiklik (Şekil 3), birinci faktörde olmuştur. Birinci faktörün öz değeri 10.680 (%59.3), ikinci faktörün 1.287 (%7.1)' dir. Ayrıca birinci faktörün öz değeri ile ikinci faktörün öz değeri arasında yaklaşık 8 kattan daha fazla fark görüldüğü için ölçek tek boyutlu bir yapı göstermektedir. Çünkü sosyal bilimlerde ölçeğin tek boyutlu düşünülmesinin kriterleri olarak birinci faktörün yük değerlerinin yüksek olması ve açıkladığı varyansın dikkate değer olması, birinci faktörün öz değerinin ikinci faktörün öz değerinin yaklaşık 3-3,5 katından daha fazla olmasının yeterli olacağı ortaya koyulmuştur (Büyüköztürk, 2012; Şahin, 2009).

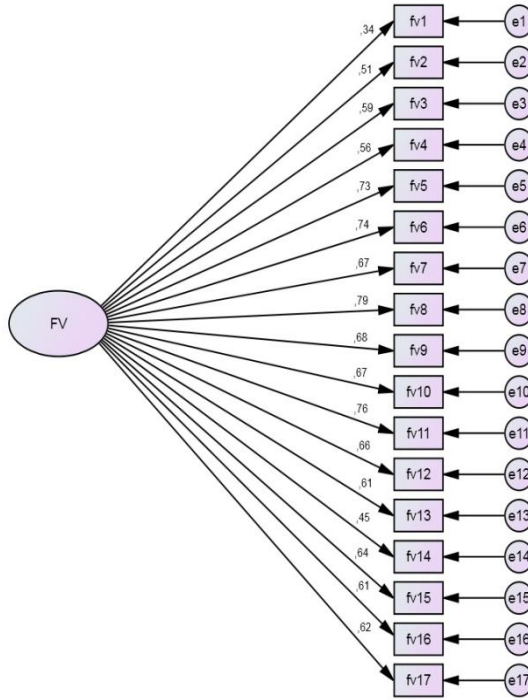

Şekil 3. Facebook Zorbalığı Ölçeği için Çizgi Grafiği

Doğrulayıcı Faktör Analizine Yönelik Bulgular

Facebook Mağduriyeti Ölçeği'nde, elde edilen tek faktörlü yapı ve bu faktörle ilişkili 17 madde doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Analiz sonucunda, $\chi^2/sd=3.851$ değeri başta olmak üzere uyum indekslerinin (RMSEA=0.05, GFI=0.94, AGFI=0.92, CFI=0.95, NFI=0.94) kabul edilebilir olduğu görülmüştür.

χ^2/sd değerinin 5 veya altında, RMSEA değerinin .08 veya altında olması, AGFI değerinin .90 veya büyük, GFI değerinin ise .95 veya büyük olması iyi uyumu göstermektedir (Akman & Guven, 2015; Bayram, 2010; Celik, Sahin, & Aydin, 2014; Şimşek, 2007). CFI ve NFI değerlerinin .90 ve üzeri olması çok iyi uyumu gösterirken, bazı araştırmacılar daha esnek olarak .80 değerini sınır olarak almaktadır (Büyüköztürk, Akgün, Özkahveci, & Demirel, 2004). Ölçeğin uyum indeksleri incelendiğinde değerlerin iyi uyum göstermiş oldukları görülmektedir. Modele ilişkin standardize edilmiş katsayı değerleri 0.34 (madde 1) ve 0.79 (madde 8) arasında yer almakta olup, anlamlı düzeydedir ($p<.05$). Modele ilişkin standardize edilmiş katsayı değerleri Şekil 4'te gösterilmiştir.

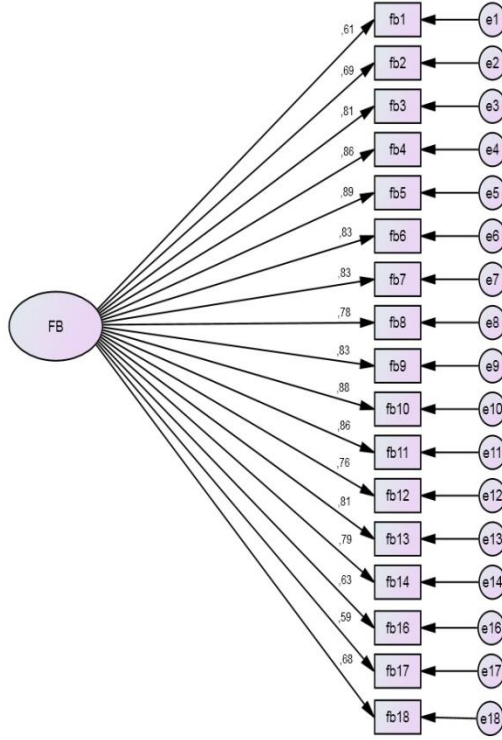

Şekil 4. Facebook Mağduriyeti Ölçeği'ne İlişkin Yol Diyagramı ve Standardize Edilmiş Katsayı Değerleri

Facebook Zorbalığı Ölçeği'nde, elde edilen tek faktörlü yapı ve bu faktörle ilişkili 18 madde doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. İlk yapılan analiz sonucunda, $\chi^2/sd=4.590$ değeri başta olmak üzere uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olmadığı görülmüştür. Bu analizde, 15. maddenin gizil değişkenle aralarındaki standardize edilmiş katsayının çok düşük olduğu (0.19) görülmüştür. Uzman görüşü de alınarak, bu maddenin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiş ve analiz yinelenmiştir.

İkinci analiz sonucunda ise $\chi^2/sd=4.018$ değeri başta olmak üzere uyum indekslerinin (RMSEA=0.06, GFI=0.95, AGFI=0.92, CFI=0.98, NFI=0.97) kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Şimşek (2007) χ^2/sd değerinin 5 veya altında, RMSEA değerinin ise .08 veya altında olması iyi uyumu gösterdiğini belirtmiştir. AGFI değerinin .90 veya büyük, GFI değerinin ise .95 veya büyük olması iyi uyumu göstermektedir (Meydan & Şeşen, 2011). Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk (2012) CFI ve NFI değerlerinin .90 ve üzeri olmasının çok iyi uyumu gösterdiğini belirtmiştir. Ölçeğin uyum indeksleri incelendiğinde değerlerin iyi uyum göstermiş oldukları görülmektedir. Modele ilişkin standardize edilmiş katsayı değerleri 0.59 (madde 1) ve 0.89 (madde 5) arasında yer almakta olup, anlamlı düzeydedir ($p<.05$). Modele ilişkin standardize edilmiş katsayı değerleri Şekil 5'te gösterilmiştir.

Şekil 5. Facebook Zorbalığı Ölçeği'ne İlişkin Yol Diyagramı ve Standardize Edilmiş Katsayı Değerleri

Güvenirlğe Yönelik Bulgular

Bu çalışmada, Facebook Mağduriyeti Ölçeği'nin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .91, Facebook Zorbalığı Ölçeği'nin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .94 olarak bulunmuştur. Kwan ve Skoric (2013) yaptıkları analizler sonucunda Facebook Zorbalığı Ölçeği'nin Cronbach alfa değerini .86, Facebook Mağduriyeti Ölçeği'nin Cronbach alfa değerini ise .89 olarak belirtmiştir. Bulunan bu değerler, Facebook mağduriyeti ve Facebook zorbalığı ölçeklerinin güvenilirlik düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma ile Kwan ve Skoric (2013) tarafından geliştirilen Facebook mağduriyeti ve Facebook zorbalığı ölçekleri Türkçeye uyarlanarak bu ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik analizleri incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda yapı geçerliği için öncelikle açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Araştırmacıların, özgün ölçeklere açımlayıcı faktör analizi uygulamamış olmaları nedeniyle ölçeklerin Türkçeye uyarlanmasının yapıldığı çalışmada, bu analizin uygulanması gerekli görülmüştür. Açımlayıcı faktör analizinde ölçeklerin her birinin tek

faktörlü yapıda olduğu görülmüştür. Ölçeklerin Türkçe formunun model uyumuna ise doğrulayıcı faktör analizi ile bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda uyum indekslerinin iyi uyum gösterdiği görülmüştür. Araştırma sonucunda Türkçeye uyarlanması yapılan Facebook mağduriyeti ve zorbalığı ölçeklerinin, geçerli ve güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ölçeklerin farklı bir gruba uygulanması ölçeklerin kullanışlı ve geçerli hale gelmesi açısından önemlidir. Bu ölçekler kullanılarak, siber zorbalığın veya mağduriyetin sosyal ağlar gibi platformlarda nasıl gerçekleştiğini ortaya koyan araştırmaların yapılabilceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akman, O. & Guven, C. (2015). TPACK survey development study for social sciences teachers and teacher candidates. *International Journal of Research in Education and Science (IJRES)*, 1(1), 1-10.
- Arıca, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arıca, O.T., Kınay, H., & Tanrikulu, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, (1), 101-114
- Bayram, N. (2010). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş (Amos Uygulamaları)*. Ezgi Kitapevi.
- Björkqvist, K. (1994). Sex differences in physical, verbal, and indirect aggression: A review of recent research. *Sex Roles*, 30, 177-188.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., & Kılıç, E. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (11.Baskı). Ankara: Pegem Akademi yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö.E., Özkahveci, Ö., & Demirel, F. (2004). Güdülenme ve Öğrenme Stratejileri Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/Educational Sciences: Theory & Practice*, 4(2) Kasım/November 2004. s. 207-239.
- Cassidy, W., Jackson, M., & Brown, K. N. (2009). Sticks and stones can break my bones, but how can pixels hurt me? Students' experiences with cyber-bullying. *School Psychology International*, 30(4), 383-402.
- Celik, I., Sahin, I., & Aydin, M. (2014). Reliability and validity study of the Mobile Learning Adoption Scale developed based on the Diffusion of Innovations Theory. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 2(4), 300-316.
- Çelen, F. K., Çelik, A., & Seferoğlu, S. S. (2011). *Çocukların İnternet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler*. XIII. Akademik Bilişim Konferansı, 2-4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010), *Sosyal Bilimler için Çok Değişkenli İstatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirer, V., Bozoglan, B., & Sahin, I. (2013). Preservice teachers' Internet addiction in terms of gender, Internet access, loneliness and life satisfaction. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 1(1), 56-63.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media Society*, 12(1), 109-125.
- Erdur-Baker, Ö. & Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.

- Eroğlu, Y. & Peker, A. (2011). Aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve siber mağduriyet: Yapısal eşitlik modeliyle bir inceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 27,1-20.
- Gülbahar, Y., Kalelioğlu, F., & Madran, R. O. (2010). Sosyal Ağların Eğitim Amaçlı Kullanımı. *İnet-tr 2010 Türkiye'de İnternet Konferansı*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
http://orcun.madran.net/yayinlar/sosyal_aglarin_egitim_amacli_kullanimi.pdf
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2007). Offline consequences of online victimization: school violence and delinquency. *Journal of School Violence*, 6(3), 89–112.
- Kapatzia, A. & Sygkollitou, E. (2007). Cyberbullying in Middle and high Schools: Prevalence, Gender and Age Differences. <http://www.abs-center.si/gbccd/papers/P198.pdf>
- Karakuş, S. & Varol, A. (2012). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi (BÖTE) Bölümü Öğrencilerinin Sosyal Ağ Kullanım Profillerinin Belirlenmesi. *Akademik Bilişim Konferansı 2012*. http://ab.org.tr/ab12/bildiri/163.pdf 05.05.2013 tarihinde erişilmiştir.
- Küçük, Ş. (2012). *Araştırmaya Dayalı Öğrenme Topluluğu Modeli İle Öğretmen Adaylarının Öğrenme Ortamı Olarak Facebook Kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan University, Konya.
- Kwan, G. C. E. & Skoric, M. M. (2013). Facebook bullying: An extension of battles in school. *Computers in Human Behavior*, 29, 16-25.
http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2012.07.014.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences. *School Psychology International*, 27, 157–70.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23(4), 1777-1791.
- Ma, L., Phelps, E., Lerner, J. V., & Lerner, R. M. (2009). Academic competence for adolescents who bully and who are bullied: Findings from the 4-H Study of Positive Youth Development. *Journal of Early Adolescence*, 29(6), 862–897.
- Madge, C., Meek, J., Wellens, J., & Hooley, T. (2009). Facebook, social integration and informal learning at university: 'It is more for socialising and talking to friends about work than for actually doing work'. *Learning, Media and Technology*, 34(2), 141-155.
- Mahajan, P. (2009). Use of social networking in a linguistically and culturally rich India. *The International Information & Library Review*, 41, 129-136.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modeli Amos Uygulaması*. Detay Yayıncılık.
- Murray, C. (2008). Schools and Social Networking: Fear or Education. *Synergy Perspectives*, 6 (1), 8-12.
- Özdemir, M. & Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Öztürk, M. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Paylaşım Sitelerini Kullanma Amaçları ve Eğitimde Kullanımıyla İlgili Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health*, 80(12), 614-621.
- Sen, M. & Yesilyurt, E. (2014). The development of Paranormal Belief Scale (PBS) for science education in the context of Turkey. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 2(2), 107-115.

- Sheldon, P. (2008). The Relationship Between Unwillingness-to-Communicate and Students' Facebook Use. *Journal of Media Psychology*, 20(2), 67-75.
- Socialbakers (2012). Turkey Facebook Statistics. <http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/turkey> adresinden 10.05.2012 tarihinde erişilmiştir.
- Socialbakers (2013). Turkey Facebook Statistics. <http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/turkey> adresinden 01.05.2013 tarihinde erişilmiştir.
- Şahin, İ. (2009). Eğitsel İnternet Kullanım Öz-yeterliği İnançları Ölçeğinin Geçerliği ve Güvenirliği. *S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 459-469.
- Şahin M., Sarı S. V., Özer Ö., & Er S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik modellemesine giriş, temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Binark, M., Börekçi, S., & Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım!"*, Kalkedon Yayıncılık, Ankara.
- Woods, S. & Wolke, D. (2004). Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement. *Journal of School Psychology*, 42, 130-155.

SUMMARY

Nowadays, the Internet, social media and mobile phones are developing rapidly and may also lead people to have experienced bullying on cyber environments. Easy reach to someone, to follow him, to seize private information by the convenience of technology caused of expanding the traditional concept of bullying have led to the concept of cyber bullying. Cyber bullying is bullying which occurs through information and communication technologies (ICTs) (Kwan & Skoric, 2013). Hinduja and Patchin (2007) define cyber bullying as a “willful and repeated harm inflicted through the medium of electronic text” (p.90).

Social networks are the most important online environments where cyber bullying takes place. The communication, interaction, sharing, learning styles and collaboration are reformed by the using of social networking sites (Demirer, Bozoglan, & Sahin, 2013; Küçük, 2012). Today, it has been determined that Facebook is the most common network all over the world. The use of social networks is spread quickly so sharing personal information directly with others clearly causes an increase in the negative behavior of young people. While being a facilitator of social interaction, Facebook could also be used for cyber bullying (Kwan & Skoric, 2013). Common forms of cyber bullying such as sending threatening text messages, posting libelous or malicious messages, uploading unflattering or humiliating pictures or videos can be easily performed on Facebook (Patchin & Hinduja, 2010). Facebook, which is rapidly evolving around the world and very popular among young people, is a platform where the individuals are victims of cyber bullying or cyber victimization. In this aspect, since there is not a scale in Turkish to work on cyber bullying or cyber victimization, it is important to gain scales that measure bullying and victimization of young people in a social networking site.

The purpose of this study was to adapt the Facebook Victimization and Bullying Scales for Turkish-language usage which was developed by Kwan and Skoric (2013). These scales were developed based on Cassidy, Jackson, and Brown (2009), and Patchin and Hinduja's (2010) scales used to measure the behavior of cyber bullies in studies. The Facebook bullying scale has 18 items and the Facebook victimization scale consists of 17 items. The original scales' reliability and confirmatory analyses were examined among 1579 secondary school students in Singapore, aged 13-17.

The participants of the present research are 1078 students from five different high schools. To adaptive the survey into the Turkish language, two different study groups are formed. The first group formed for the exploratory factor analysis includes 212 high school students. In the second group of the study, the data are collected from 866 students for the confirmatory factor analysis. The Turkish adaptation study of the Facebook bullying and victimization scales was conducted in three phases (a) translation, (b) expert review, (c) validity and reliability of the scales.

In the first phase, the scales were translated into Turkish by researchers. After the translation, the scales were prepared as a structure which includes original items, translated items and proposed form; also it was given to nine experts to take their opinions. After making all suggested changes, the last forms of the scales was completed. The original forms of the scales and their Turkish versions were conducted on 54 English-language education students to check language equivalence of the Facebook bullying and victimization scales. A significant positive relationship was found between the scores from the Turkish and English forms of the Facebook victimization ($r=0.98$, $p<.001$). Similarly, a significant positive relationship was found between the scores from the Turkish and English forms of the Facebook bullying ($r=0.99$, $p<.001$). Therefore, the translated versions were accepted as equivalent to the original ones. In the original form of the scales, the construct validity was not examined. Therefore, in this study, the factor validity of the two scales was examined using exploratory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA).

EFA is used to verify whether the survey items for each subscale successfully measure each variable. The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) measure of sampling adequacy is applied to the data prior to factor extraction to ensure the characteristics of the data set are suitable for EFA. Since the KMO results indicate that the data satisfy the psychometric criteria for factor analysis, the EFA is performed. In the EFA of the Facebook victimization scale, two eigenvalues higher than 1 are determined. Then, the scree plot for a factor analysis of the survey items is analyzed. Following the first factor, the graph line shows a sudden drop. This result suggests the presence of only one factor; in fact, the first factor alone explains 44.4% of the total variance. The eigenvalue (7.561) of the first factor is about 6 times larger than the one (1.246) of the second factor.

In the EFA of the Facebook bullying scale, two eigenvalues higher than 1 are determined. Then, the scree plot for a factor analysis of the survey items is analyzed. Following the first factor, the graph line again shows a sudden drop. This result also suggests the presence of only one factor; in fact, the first factor alone explains 59.3% of the total variance. The eigenvalue (10.680) of the first factor is about 8 times larger than the one (1.287) of the second factor.

CFA is conducted to find out whether the Turkish scales are consistent with the original scales. In Facebook victimization scale, the fit indexes of CFA are $\chi^2/sd=3.851$, RMSEA=0.05, GFI=0.94, AGFI=0.92, CFI=0.95, NFI=0.94. In Facebook bullying scale, the fit indexes of CFA are $\chi^2/sd=4.018$, RMSEA=0.06, GFI=0.95, AGFI=0.92, CFI=0.98, NFI=0.97. When the fit indexes are examined, it can be concluded that all values satisfied the criterion values or very close to them. For the reliability of the scales, Cronbach's alpha coefficient is used. Cronbach alpha coefficients are found to be .91 for Facebook victimization scale and .94 for Facebook bullying scale. These results indicated that high levels of reliability are evident for Facebook victimization and bullying scales.

Ek 1. Facebook Mağduriyeti Ölçeği

Facebook Mağduriyeti Ölçeği	Asla	1 Defa	2-4 Defa	5-7 Defa	8-10 Defa	10 Defadan Fazla
Facebook'tan aldığım uygunsuz içerikli mesajlar beni üzdü.						
Facebook'tan defalarca küçük düşürücü mesajlar/yorumlar aldım.						
Göndereni uyarmama rağmen, Facebook'tan küçük düşürücü mesajlar almaya devam ettim.						
Facebook'tan istenmeyen cinsel teklifler/müstehcen resimler aldım.						
Başkaları tarafından Facebook'tan itibarımı zedeleyici iletiler gönderildi. .						
Facebook'tan başkalarının yaydığı dedikodular itibarıma zarar verdi.						
Bazılarının Facebook'tan benim hakkımda söylediği şeyler, arkadaşlarımdan benden uzaklaşmasına neden oldu.						
Bazılarının Facebook'tan benim hakkımda söylediği şeyler yüzünden alay konusu oldum.						
Facebook hesabımı ele geçiren biri, beni kötü gösterecek mesaj ve iletiler gönderdi.						
Facebook'tan kendini ben olarak tanıtan biri, başkalarının bilmesini istemediğim kişisel ve hassas bilgilerimi paylaştı.						
Birileri, Facebook'tan sırlarımı paylaştı.						
Daha sonra Facebook'tan yayılan bir sırrımı, oyuna getirilerek paylaşmışım.						
Bana ait sırları, Facebook'tan paylaştıkları için arkadaşlarımdan bana ihanet ettiğini düşündüm.						
Facebook'ta diğer kişiler tarafından engellendim.						
Başkaları tarafından kasten Facebook gruplarımdan dışarı tutuldum.						
Facebook'tan tehditkar mesajlar aldım.						
Başkalarının Facebook'tan yaptıklarını izlediğini ve bana zarar vermek istediğini hissediyorum.						

Ek 2. Facebook Zorbalığı Ölçeği

Facebook Zorbalığı Ölçeği	Asla	1 Defa	2-4 Defa	5-7 Defa	8-10 Defa	10 Defadan Fazla
Facebook'tan başkalarını incitici, uygunsuz içerikli mesajlar gönderdim.						
Facebook'tan başkalarına defalarca küçük düşürücü mesajlar/yorumlar gönderdim.						
Başkalarının uyarısına rağmen, Facebook'tan küçük düşürücü mesajlar göndermeye devam ettim.						
Facebook'tan başkalarına istenmeyen cinsel teklifler/müstehcen resimler gönderdim.						
Facebook'tan başkalarının itibarını zedeleyici iletiler gönderdim.						
Facebook'tan başkalarının itibarına zarar verici dedikodular yaydım.						
Facebook'tan başkaları hakkında, arkadaşlarının kendilerinden uzaklaşmasına neden olacak şeyler söyledim.						
Facebook'tan bazılarını alay konusu yapan şeyler söyledim.						
Başkalarının Facebook hesabını ele geçirerek, onları kötü gösterecek mesajlar ve iletiler gönderdim.						
Facebook'tan kendimi bir başka kişi gibi gösterip, bu kişinin kişisel ve hassas bilgilerini paylaştım.						
Facebook'tan başkalarının sırlarını paylaştım.						
Facebook'tan başkalarının utanç verici fotoğraf ve videolarını paylaştım						
Daha sonra Facebook'tan yaydığım bir başkasının sırrını, onu oyuna getirerek elde etmişim.						
Arkadaşımın sırlarını, Facebook'tan paylaşarak ona ihanet ettim.						
Birini, kasten Facebook grubuna almayarak, onun dışlanmış gibi hissetmesini sağladım.						
Facebook'tan tehditkar mesajlar gönderdim.						
Facebook'tan birinin yaptıklarını izlediğimi düşünmesi ve korkması için uğraştım.						